

Salikteņu darināšana

1. Izlasi tekstu!

Ja nepieciešams, izlasi to vairākas reizes, lai izprastu teksta saturu!

Dažas mūsdienu salikteņdarināšanas iezīmes

Mūsdienu latviešu literārajā valodā bieži jaunus vārdus darina kā salikteņus. Šādu vārddarināšanas veidu sauc par salikteņdarināšanu. Tas ir arī daudzkārt norādīts valodnieciskajā literatūrā. Īpaši bieži jaunus vai samērā jaunus salikteņus var pamanīt laikrakstos un žurnālos publicētajos rakstos. Rakstu autoriem regulāri jāiepazīstina savi lasītāji ar jauniem faktiem un parādībām. Rakstu autoriem ir arī jāparāda jau zināmais no neparastāka redzes viedokļa.

(..) Viens no apstākļiem, kas veicina salikteņdarināšanas “standartizāciju”, ir daudzkārtēja viena un tā paša salikteņkomponenta (kopkomponenta) izmantošanas iespēja. (..) Pašreiz salikteņdarināšanā kā īpaši aktīvi jāatzīmē 4 kopkomponenti: *pus-*, *maz-*, *liel-*, *sīk-* (laikam gan nav nejausība, ka visi šie komponenti ir nozīmes ziņā radniecīgi. Proti, tie specifiski iezīmē jeb niansē apjomu, daudzumu, lielumu u. tml.). (..) Starp mūsdienu jaundarinājumiem vairāk, šķiet, ir salikteņu ar *liel-*, piemēram, *lielauto*, *lielbarotava*, *lielbildes*, *lielbumbuļi*, *lieldārzi*, *lieldziedētava*, *lieldrava*, *lieldziesma*, *lielekipāža*, *lielgrāvji*, *lielguldītava*, *lielģimene*, *lielizturētava*, *lielklipi*, *liellauki*, *lielloma*, *lielmāja*, *lielmāksla*, *lielmērcētava*, *lielmizotava*, *lielnoliktava*, *lielraudzētava*, *lielrežija*, *lielriteņi*, *lielskaņa*, *lielskatuve*, *lielteātris*. Ne tik bieži mēs sastopam jaunus salikteņus ar *maz-*: *mazartērija*, *mazdarbiņš*, *mazdzejolītis*, *mazīpašnieki*, *mazklaipi*, *mazkūtiņa*, *mazlauciņi*, *mazlietotājs* (alkohola *mazlietotājs*), *mazloma*, *mazpudelītes*, *mazšķūnīši*, *maztasīte*. Kā redzams, piemēros ir samērā daudz tādu darinājumu, kas diez vai kādreiz kļūs par regulāri lietotiem vārdiem; šie okazionālie darinājumi ir bijuši vajadzīgi vienā konkrētā gadījumā. Tie ir bijuši vajadzīgi, meklējot visprecīzāko formu iecerētā satura izteikšanai. Sava individuālā rakstura dēļ šādi salikteņi spēj veikt zināmas stilistiskas funkcijas, dažreiz arī – varbūt pat bez rakstītāja īpaša nolūka – iezīmēt kāda autora individuālo stilu.

(pēc Ojāra Buša)

2. Izdomā 3 jautājumus par izlasīto tekstu!

Uzdod šos jautājumus saviem klasesbiedriem!

3. No tabulā dotajiem vārdiem veido salikteņus ar 2 vai 3 daļām jeb komponentiem!

Veido šo salikteņu sarakstu!

- Katru vārdu tu drīksti izmantot gan kā salikteņa 1., gan 2., gan 3. komponentu.
- Katru vārdu tu drīksti izmantot vairākos salikteņos.
- Vārdus tu drīksti mainīt. Šiem vārdiem tu drīksti pievienot:
 - ✓ priedēkļus,
 - ✓ piedēkļus vai
 - ✓ izmantot skaņu miju.
- Izskaidro pašdarināto jaunvārdu nozīmi!

zeme	trīs	sens	lieta	gods	skābe	balts
sāls	vidus	balle	svece	lietus	pils	diena
mute	vīns	prāts	zils	piens	runa	dzīve
sirds	tāls	gulta	stāvs	nakts	sēne	ļaus
vecs	diegs	sēta	melns	pareizs	sērs	zāle
daļa	ledus	vads	kvēls	sargs	ļaudis	vārds
skats	sarkans	vēders	saule	asins	dziņa	koks

4. Kas kopīgs tevis darinātajiem salikteņiem un Ojāra Buša tekstā minētajiem piemēriem?

5. Uzraksti, kā latviešu valodā darina salikteņus!

- No kādām daļām veido salikteņus?
- Kādas pārmaiņas notiek vārdos, ja no vairākiem vārdiem veido salikteni?
- Iesaisti paša darinātos salikteņus tekstā kā piemērus!